

Aktuální otázky lidských práv

Vážené čtenářky a čtenáři,

otázky týkající se odpovědnosti korporací za dodržování lidských práv patří mezi nejdynamičtější rostoucí témata v mezinárodním právu a lidskoprávních debatách dneška. Vztah byznysu a lidských práv neřeší jen Nejvyšší soud USA (případ Kiobel), Evropská unie (lobbistické manévry v Bruselu ohledně due diligence korporací) nebo OSN (zprávy Johna Ruggieho), ale počínaje tímto číslem i náš Bulletin. Pro nově přejmenovanou sekci „Mezinárodní politika, byznys a lidská práva“ půjde o téma číslo jedna. Doufáme, že naše texty budete číst rádi. V aktuálním čísle přinášíme úvodní text k celému tématu a další články věnující se problematice byznysu a lidských práv budou následovat.

Ještě pro pořádek. Jak jsme psali v minulém Bulletinu, sekce „Mezinárodní politika, byznys a lidská práva“ se bude nadále zabývat i otázkami spojenými se zahraniční politikou EU, vždyť jeden ze stážístů Centra pro lidská práva v březnu nastupuje na zkušenu do Evropské služby pro vnější činnost v Bru-

selu, kde se tomuto tématu bude intenzivně věnovat. O zajímavé texty i z dalších oblastí mezinárodní ochrany lidských práv a demokratizace tedy nebude nouze.

Dále bych rád čtenáře Bulletinu nalákal na nové exkluzivní příspěvatele. Zahajujeme spolupráci s doktorkou Ivanou Hrdličkovou, českou soudkyní Zvláštního tribunálu pro Libanon, který sídlí v Haagu, a také s Lucií Otáhalovou, českou zástupkyní v European Commission on Sexual Orientation Law a vedoucí právního oddělení české neziskovky La Strada. Myslím, že se můžeme těšit na skvělé články a aktuální informace, které jen tak někde nenajdete.

V tomto čísle Bulletinu bych vás ještě rád upozornil na zážitky z přípravy obhajoby osob obžalovaných z válečných zločinů, které v Haagu zaznamenala Monika Mareková. Její článek doprovázejí i rady a praktické tipy, jak se k mezinárodním tribunálům na stáž dostat, kde na to vzít a na co se připravit.

Příjemné chvíle při čtení Bulletinu přeje
za Centrum pro lidská práva a demokratizaci
Lukáš Hoder

Obsah

Jak jsem obhajovala údajného válečného zločince

1) Mezinárodní trestní spravedlnost |5

Mezinárodní trestní soud vyslyšel volání Mali a začal v něm vyšetřování

Mezinárodní trestní soud musí nalézt nového soudce – Anthony Carmona odchází

Bývalý guatemalský diktátor bude souzen za genocidu

2) Evropský systém ochrany lidských práv |9

Co nového ve Štrasburku?

Názorové napětí mezi ESLP a Výborem OSN pro lidská práva v otázkách nošení náboženských symbolů pokračuje

3) Mezinárodní politika, byznys a lidská práva |14

Lidskoprávní standardy v podnikání

Jak zajistit vodu všem?

Skutečný následek zákazu rasového upřednostňování na školách

4) Česká republika a lidská práva |19

Nekonečný příběh českého školství

ESLP vyškrtl ze seznamu stížností Ivety Červeňákové

+ Monitoring lidskoprávních publikací: Přehled aktuálních článků o lidských právech

It's time for human rights and democratization on FB

Je čas na lidská práva a demokratizaci na FB

Jak jsem obhajovala údajného válečného zločince

Zpráva o stáži na Mezinárodním trestním tribunálu pro bývalou Jugoslávii

Monika Mareková

Při pomýšlení na obhajování člověka obviněného z válečných zločinů se většina laiků a dozajista i právníků nejspíš otřese. Musím přiznat, že kdysi jsem mezi ně patřila také, ale to se již dříve změnilo a dále utvrdilo během stáže u obhájců na Mezinárodním trestním tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY). Kvalitní obhajoba údajných válečných zločinců je pro celý systém mezinárodního trestního soudnictví nesmírně důležitá a jenom pokud bude zachováno jejich právo na spravedlivý proces, má souzení válečných zločinců vůbec smysl. Rozbor této problematiky by vydal na samostatný článek, a proto se mu teď nehodlám věnovat do hloubky.[1] Pokusím se však přiblížit, jak stáž u obhajoby na ICTY probíhá a proč si vybrat právě tuto „odvrácenou“ stranu mezinárodní trestní justice.

Stáž u obhájců na ICTY jsem absolvovala od listopadu 2011 do dubna 2012, což mi dalo dostatek prostoru pro hlubší porozumění práci obhajoby, pochopení, jak celý soud funguje, a také poznání mnoha zajímavých lidí včetně nejlepších světových právníků a odborníků na mezinárodní trestní právo. Stáže jsou sice zastřešované a organizované přes Asociaci obhájců při ICTY (ADC-ICTY), ale jelikož obhajoba není plnou součástí soudu a není centrálně organizována, konkrétní podoba stáže je velmi individualizovaná. Záleží hlavně na týmu, ve kterém pracujete. Můj tým byl naštěstí velmi dobře uspořádaný. Spolupracovala jsem na obhajobě bývalého ministra vnitra Republiky srbské Mića Stanišića, který byl obviněn spolu se Stojanem Župljaninem, velitelem regionálních policejních jednotek v Banja Luce. Během mé stáže se případ již schyloval k závěru, a tak jsem měla možnost účastnit se řízení v soudní síni a sledovat výsledky svědků obhajoby i svědků soudců, jejichž předvolání je v mezinárodní trestní justici poměrně neobvyklé, a také jsem se podílela na velmi intenzivním dokončování závěrečného podání (final brief).

Defence is more fun

Většina mé práce podléhá služebnímu tajemství, proto nemohu přiblížit mé každodenní pracovní úkoly (jeden z bývalých stážistů tak udělal, jeho článek si přečetla prokuratura, která nám o tom s patřičnou škodolibostí dala vědět, a jedna z obhájkyň dokonce chtěla dosáhnout jeho nepřipuštění k advokátským zkouškám),

Monika Mareková. Zdroj: Archiv Moniky Marekové.

rozhodně však můžu říct, že práce to byla zajímavá a velmi variabilní. To je jeden z hlavních důvodů, proč bych pro absolvování stáže doporučila právě obhajobu. Jelikož ta má oproti prokuratuře nebo senátům soudců mnohem menší rozpočet, stážisti se dostanou k velice zajímavé práci a pracují na stejných záležitostech jako placení zaměstnanci. V čase dovolené jsem dokonce plně zastupovala manažerku případu, což by u prokuratury jistě nebylo možné.

Týmy obhájců jsou mnohem menší než týmy prokuratury, a tak všechny členy týmu důkladně znáte a máte možnost spolupracovat přímo s hlavními obhájci případu. Ti jsou ve většině případů stážistům za jejich práci opravdu vděční, což je velmi příjemné a vysoce motivační. Být na straně obhajoby je také větší výzva, jelikož se obecně nepředpokládá, že Váš klient by mohl být neviný, a pomyslná miska vah se naklání v jeho neprospěch. O to víc se musíte snažit o ochranu jeho práva na spravedlivý proces. Navíc je obhajoba z neznámých důvodů naplněna příjemnějšími, zábavnějšími a pohodovějšími lidmi, kteří se častěji účastní sociálního života, z čehož vzniklo heslo „Defence is more fun“.

Pobyt v Haagu, to není jenom stáž

Plnění každodenních povinností v rámci stáže bylo sice stěžejní náplní mého pobytu v Haagu, ale stejně tak zajímavé a velmi přínosné byly mnohé jiné odbor-

né aktivity, které světové hlavní město soudů nabízí. Během mé stáže obhajoba spolu s prokuraturou na ICTY zorganizovaly pro stážisty bezplatný víkendový kurz zastupování u soudu, v rámci kterého měli stážisté možnost si na fiktivním případě vyzkoušet výslechy svědků v úloze prokurátora i obhájce pod vedením seniorních právních zástupců a soudce ICTY. Díky kurzu jsem například pochopila důležitost přesného formulování otázek při výslechu svědků v systému common law.

Haag navíc nabízí množnost účastnit se pravidelných veřejných přednášek o mezinárodním právu, takže jsem si poslechla akademiky jako William Schabas, různé soudce mezinárodních soudů, bývalého prokurátora ICC Luise Morena-Ocampo nebo asistenta prokurátora v případě Adolfa Eichmanna. Nabídka je opravdu široká a ve většině případů zahrnuje také možnost poplkat si s přednášejícími hvězdami u číše vína po přednášce.

V neposlední řadě je Haag sídlem Mezinárodního soudního dvora a Knihovny Paláce míru, která disponuje jednou z největších sbírek mezinárodněprávní literatury na světě. Při hledání v jejím katalogu se Vám zatajuje dech a máte pocit, že ji chcete přečíst celou.

Obstojnou knihovnou ale disponuje i samotný ICTY.

Jak na to?

Žádost o stáž u obhajoby na ICTY můžete podat přes stránky www.adc-icity.org. Jak jsem již zmínila výše, obhajoba není centrálně organizována, stáže začínají kdykoliv a na její délce je také možné se individuálně dohodnout. Zvykem jsou však nejméně tři měsíce. Vzhledem ke stále menšímu počtu otevřených případů samozřejmě klesá i šance dostat se na ICTY, na druhé straně však můžete vyzkoušet třeba také rozrůstající se ICC, který na rozdíl od ICTY dokonce nabízí stipendia.

Jistě Vás také napadá, jak několikaměsíční neplacenou stáž v Haagu financovat. Mně tahle otázka také vrtala hlavou, když jsem dostala nabídku. Vyřešila jsem ji získáním stipendia Erasmus pracovní stáž, které můžete jako student čerpat. Stipendium pracovní Erasmus je mnohem štedřejší než studijní Erasmus a dokáže z velké části pokrýt náklady.

Ubytování jsem si pak našla na základě seznamu ověřených pronajímatelů, který mi byl zaslán z ICTY. Doporučuji však s hledáním začít dostatečně včas a neodávat se adrenalinovému sportu v podobě hledání levného a dobrého ubytování na poslední chvíli, který jsem si vyzkoušela já.

Závěrem bych Vás chtěla povzbudit, abyste do tohoto dobrodružství rozhodně šli. Stáž a všechno, co Haag nabízí, opravdu stojí za to! Přinesla mi nejenom cenné zkušenosti, porozumění mezinárodnímu trestnímu právu a získání nového pohledu na vývoj na poli mezinárodní trestní justice, ale také velmi cenná přátelství s nejlepšími trestními právníky na světě. Navíc Čechů i Slováků je zatím v Haagu jako šafránu a naše tamní větší zastoupení by bylo potěšující. Pokud se tedy stáž rozhodnete vyzkoušet, určitě nebudete litovat.

Poznámky

[1] Pokud Vás blíže zajímá, jak může člověk obhajovat válečné zločince, doporučuji si přečíst příspěvek: Kubo Mačák, *Ako môžeš obhajovať vojnových zločincov?*, blog *Jiné právo*, 13. duben 2011 (<http://jinepravo.blogspot.cz/2011/04/ako-mozes-obhajovat-vojnovych-zlocincov.html>).

1) Mezinárodní trestní spravedlnost

Mezinárodní trestní soud vyslyšel volání Mali a začal v něm vyšetřování

Anna Matušinová

V polovině ledna zahájila žalobkyně MTS Fatou Bensouda nové vyšetřování. Do jejího hledáčku se tentokrát dostalo Mali a zločiny, které se na jeho území měly stát v období od ledna 2012. Vláda Mali vyzvala MTS, aby začal vyšetřovat události, jež se v této africké zemi udály, již v polovině července 2012. Podle vládního dopisu totiž tamní národní soudy nejsou schopné stíhat či soudit údajné pachatele zločinů podle mezinárodního práva.

Měšita v Timbuktu zničená během konfliktu. Zdroj: flicker.com.

Mezinárodní trestní soud bude posuzovat zločiny, které měly být spáchány od opětovného rozhoření dlouhodobého konfliktu v polovině ledna 2012. Na jeho jedné straně bojuje státní armáda, na druhé povstalci ze severu země. Povstalci se dělí na dvě skupiny – tradiční opozici z kmene Tuarégů (ti jsou od roku 2011 zformováni do Maliské národní osvobozené armády) a islamisty ze skupiny Ansar Dine. Separatističtí Tuaregové vyhlásili v dubnu 2012 stát Azavad, který se nachází na severu Mali. Situaci však dále zkomplikoval březnový vojenský převrat, jenž byl motivován neschopností vlády s povstalci bojovat. Krok kritizovala Africká unie i hospodářský blok zemí západní Afriky ECOWAS, obě organizace na Mali uvalily finanční a další sankce, zároveň mu pozastavily

členství ve svých strukturách. Vzhledem k intenzivnímu mezinárodnímu tlaku byla junta na konci dubna 2012 nucena předat moc prozatímní vládě, ponechala si však významný vliv na klíčové pozice. Situace se znovu vyhrotila v létě, kdy islamisté ze skupiny Ansar Dine ničili hrobky v Timbuktu. Vláda na incident zareagovala podáním oficiální žádosti Mezinárodnímu trestnímu soudu o zahájení vyšetřování zločinů na území Mali (viz Bulletin 7 a 8/2012).

Tuarežští bojovníci na severu Mali. Zdroj: flicker.com.

Nyní žalobkyně MTS vládnímu apelu vyhověla, podle jejích slov zločiny podle mezinárodního práva spáchané v Mali hluboce otřásly „svědomím lidstva“. Z toho důvodu se rozhodla otevřít vyšetřování a zaměřit se především na případy vražd, krutého zacházení a mučení, útoky na chráněné objekty, výkon trestů bez soudu, drancování a znásilňování. Svou pozornost bude soustředit hlavně na severní regiony, kde je stále obyvatelstvo vystaveno násilí a utrpení. Bensouda věří, že realizace spravedlnosti napomůže k vyřešení situace, o což se snaží nejen vláda, ale i klíčové mezinárodní organizace v regionu.

Zdroje

ICC Prosecutor opens investigation into war crimes in Mali: “The legal requirements have been met. We will investigate”, 16. ledna 2013, (http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/news%20and%20highlights/Pages/pr869.aspx)

Mezinárodní trestní soud musí nalézt nového soudce – Anthony Carmona odchází

Anna Matušinová

Pravděpodobně každý, kdo se zabývá mezinárodním trestním právem, zná Trinidad a Tobago. V roce 1989 tento karibský stát inicioval ve Valném shromáždění OSN rezoluci, která vedla Komisi pro mezinárodní právo k úvaze o vytvoření Mezinárodního trestního soudu. Na podzim 2012 se Trinidad a Tobago stal třetím ministátem, který ratifikoval dodatky přijaté na Revizní konferenci v Kampale. Se znalostí těchto faktů není překvapivé, že jedním z nově zvolených soudců v prosinci 2011 se spolu s Robertem Fremrem stal i zástupce za Trinidad a Tobago - Anthony Carmona.

Přestože Carmona vystudoval angličtinu a politologii na Jamajce a poté práva na Barbadosu, tedy nenavštěvoval žádnou věhlasnou anglosaskou či evropskou univerzitu, jeho kariéra se řadí mezi závratné. V letech 1983 až 2000 pracoval na vnitrostátní úrovni v kanceláři Nejvyššího státního zástupce, přičemž na přelomu tisíciletí byl též právním poradcem pro trestní právo prezidenta Trinidad a Tobago Arthura NR Robinsona. Vzhledem ke svému zaměření na mezinárodní trestní právo v letech 2000 až 2004 přesídlil do Kanceláře žalobce ICTY a ICTR, kde působil jako právní zástupce v odvolacím stupni. U jugoslávského tribunálu navíc zastával pozici viceprezidenta zaměstnanecké unie a reprezentoval personál OSN u disciplinárních slyšení před Správním tribunálem OSN v New Yorku. V roce 2004 se vrátil zpět do Trinidadu a Tobaga, kde byl jmenován soudcem

Nejvyššího soudu a zároveň reprezentoval stát na regionálních i mezinárodních fórech zabývajících se korupcí, extradicí, obchodem s drogami, praním špinavých peněz a dalšími aspekty mezinárodního trestního práva a jeho vynucování.

Jak již bylo řečeno, v roce 2011 byl Shromážděním smluvních států v prvním kole zvolen jako nový soudce Mezinárodního trestního soudu v Haagu. Tím však kariéra soudce Carmony nekončí. Na začátku února 2013 se vláda Trinidadu a Tobaga dohodla s opozicí a nominovala Carmonu jako jediného kandidáta na post prezidenta, který se má uvolnit 15. března 2013. Nominace se však neobešla bez kritiky (především rychlosti celého procesu) a sporných bodů. Přestože opozice podpoří vládního kandidáta, zpochybnila jeho schopnost dostat článku 23 ústavy, který stanoví, že prezidentem se může stát pouze osoba, jež trvale žila před nominací deset let v Trinidad a Tobago. Právě angažmá v institucích OSN v letech 2001 až 2004, za něž je Carmona vysoce ceněn, by se pro něj mohlo stát překážkou. Carmona však podle obyvatel, politiků i odborníků představuje ideálního kandidáta, jeho zvolení je tudíž téměř jisté. Mezinárodní trestní soud proto bude brzy muset nalézt za Camrona náhradu.

Bývalý guatemalský diktátor bude souzen za genocidu

Markéta Glacová

Vrchní soud v Guatemale (Tribunal Primero B de Mayor Riesgo) koncem ledna zamítl námitky obhajoby z přípravného řízení a rozhodl o zahájení veřejného soudního procesu s bývalým guatemalským diktátorem. José Efraín Ríos Montt bude stíhán za válečné zločiny, zločiny proti lidskosti a genocidu související s masakry stovek civilistů během jeho vlády v letech 1982-1983. Šestaosmdesátiletý bývalý armádní generál, jenž se do čela státu dostal vojenským pučem, se dnes nachází v domácím vězení. Monttovo jméno se v souvislosti se zmiňovanými zločiny poprvé objevilo již v roce 2001, kdy bylo zahájeno trestní stíhání pěti vysokých guatemalských vojenských činitelů za masakry spáchané na počátku 80. let 20. století [1]. Stíhat Ríose Monttovo však tehdy nebylo možné, neboť byl chráněn imunitou. Po konci občanské války se totiž nejprve neúspěšně pokusil o získání prezidentského úřadu, po vzniku nového guatemalského parlamentu byl v roce 1994 zvolen poslancem a z titulu své funkce získal dočasnou imunitu. Několikrát obnovený mandát poslance mu vypršel 14. ledna 2012 a s ním přišel také o imunitu proti trestnímu stíhání.

Generál Ríos Montt se chopil moci po převratu v březnu 1982 a s cílem zastavit podporu poskytovanou partyzánům poslal své vojáky zničit stovky převážně mayských vesnic. Ačkoli jeho diktaturu ukončil po pouhých sedmnácti měsících další puč, je období Monttovy vlády považováno za jednu z nejkrvavějších etap občanské války. Ta v Guatemale probíhala v letech 1960 až 1996 a jednalo se především o boje mezi vládou a partyzánskými skupinami. Podle OSN v ní zemřelo či zmizelo přes 200 tisíc lidí. Komise pravdy [2] dospěla k závěru, že až 83 % usmrčených osob byli mayští indiáni, přičemž za většinu zdokumentovaného porušování lidských práv zodpovídaly státní síly či s nimi spojené polovojenské skupiny. Snahu o vyhlazení indiánské populace tak označila za genocidu.

Obžaloba viní generála Monttovo z podílu na smrti více než sedmnácti set domorodců, převážně mayských indiánů, jako velitel je také odpovědný za znásilňování a mučení civilistů příslušníky vojenských sil pod jeho velením. Součástí taktiky boje proti partyzánům tehdejší vlády totiž bylo posílat vojáky proti civilnímu obyvatelstvu, zejména do vzdálených horských vesnic. Nejznámější jsou obce tzv. trojúhelníku Ixil [3], jež tvořily opěrné body partyzánského hnutí.

Muzeum zmizelých osob z konfliktu v Guatemale. Zdroj: flicker.com

Montt se proti obvinění bránil a tvrdil, že o činech, jež páchali jeho vojáci, nic nevěděl a že během jeho vlády k žádné genocidě nedošlo. Obhajoba také argumentovala amnestií vyhlášenou na konci války, z níž byly ale vyloučeny zločiny mučení, nuceného zmizení, genocidy a jiné závažné trestné činy. Soud tyto argumenty neuznal a nařídil zahájení procesu. Rozhodnutí soudce tak popřelo obavy z politického ovlivňování procesu a nenechalo se zviklat ani skutečností, že jej dodnes konzervativní část společnosti považuje za národního hrdinu, jehož „tvrdé zásahy, protizločinecká strategie a taktika spálené země uchránily zemi před marxistickými rebely a zkázou“. [4] Konečně nelze opomenout ani vztah obžalovaného k současnému guatemalskému prezidentu Otto Pérez Molinovi. Ten během svého působení v armádě spadl pod Monttovo velení, v roce 1983 však podpořil puč vedoucí k pádu jeho diktatury.

Guatemala se tak nejspíše po letech vydává na cestu vedoucí k postihu viníků zločinů spáchaných během občanské války, Montt není prvním stíhaným [5] a snad ani posledním. S ohledem na skutečnost, že se jedná o 30 let starou záležitost, a v souvislosti s jeho vysokým věkem vyvstává otázka, zda se proces podaří brzy uzavřít (aby neskončil podobně jako ten vedený proti Augustu Pinochetovi, jenž před vynesením rozsudku zemřel). Přesto je pro Guatemalu proces s Monttem důležitý, neboť pomáhá obětem i pozůstalým dočkat se spravedlnosti a vyrovnat se tak s traumatickou minulostí.

Památník obětí v Rio Negro. Zdroj: flicker.com.

Poznámky

[1] Stalo se tak na podnět Sdružení pro spravedlnost a usmíření (Comisión para el Esclarecimiento Histórico), jež sdružuje stovky obětí porušování lidských práv během desetiletí trvajících občanské války v Guatemale.

[2] Komise pravdy byla založena v roce 1996 jako součást mírové dohody s cílem objasnit porušování lidských práv během šestatřicetileté občanské války. Její činnost probíhala od února 1997 do února 1999 a zjištění o porušování lidských práv a spáchaných zločinech publikovala v závěrečné zprávě (<http://shr.aas.org/guatemala/ceh/report/english/toc.html>).

[3] Jedná se o oblast tří vesnic v Cuchumatenských horách, již obývají indiáni komunity Ixil. V první polovině 80. let zde byla ze strany vládních sil praktikována taktika spálené země, jenž mě za cíl zlikvidovat všechno, co by mohlo být užitečné pro nepřítele.

[4] Viz Fausset, R.: Former Guatemalan dictator to stand trial on genocide charges, *Los Angeles Times*, 28. ledna 2013 (<http://articles.latimes.com/2013/jan/28/world/la-fg-guatemalan-dictator-20130128>).

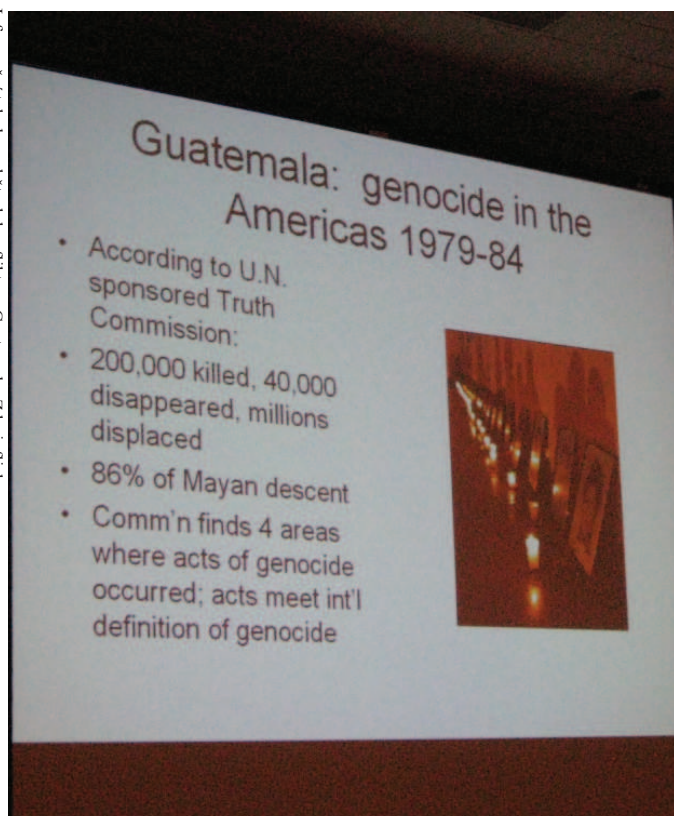
[5] V březnu 2012 byl za podíl na masakrech z roku 1982 odsouzen k trestu odnětí svobody na 6 060 let bývalý člen speciálních sil guatemalské armády Pedro Pimentel Ríos. V roce 2011 pak obdobné tresty dostali za podíl na jednom z masakrů také další čtyři bývalí příslušníci vojenských sil Guatemaly. Společně s Monttem je nyní obviněn také bývalý šéf zpravodajských služeb Mauricio Rodríguez Sánchez.

Zdroje

Fausset, R.: Former Guatemalan dictator to stand trial on genocide charges, *Los Angeles Times*, 28. ledna 2013 (<http://articles.latimes.com/2013/jan/28/world/la-fg-guatemalan-dictator-20130128>).

Kirsten, W.: A Chance at Justice in Guatemala, *The New York Times*, 3. února 2013 (http://www.nytimes.com/2013/02/04/opinion/a-historic-trial-in-guatemala.html?_r=1&).

Truth Commission: Guatemala, United States Institute of Peace, (<http://www.usip.org/publications/truth-commission-guatemala>).

2) Evropský systém ochrany lidských práv

Co nového ve Štrasburku

O zapřené dědictví levobočka a o adopci dítěte homosexuální partnerkou

Hubert Smekal

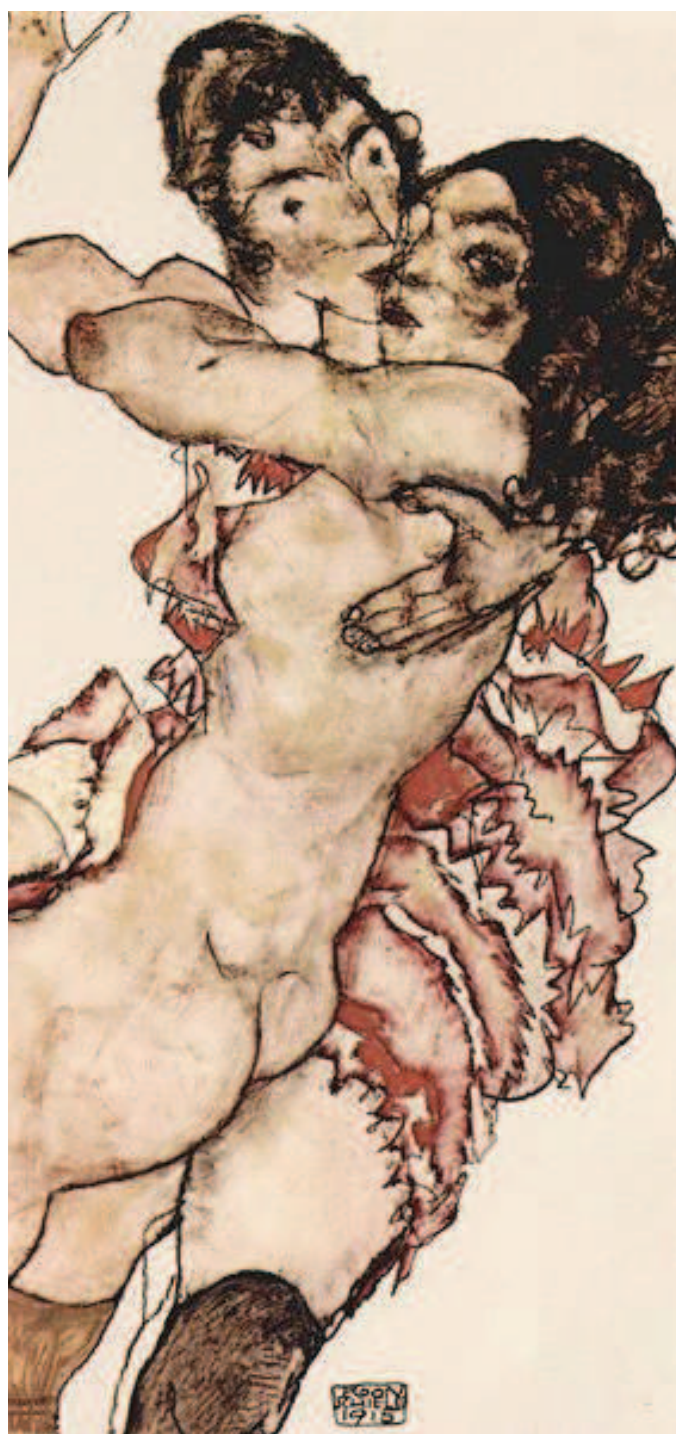
Ve sledovaném období (20. ledna až 20. února 2013) vydal Evropský soud pro lidská práva (dále jen soud či ESLP) tři rozsudky zařazené do v kategorie 1, tedy do kategorie s nejvyšší důležitostí. Vedle jednoho rutinnějšího případu z ruského vězení vyslal Štrasburk ostré direkty konzervativní morálce, když se postavil proti rozlišování na základě sexuální orientace při adopci dítěte a také proti znevýhodnění nemanželského potomka při dědění.

V případě Jefimenko proti Rusku (stížnost č. 152/04, rozsudek ze dne 12. 2. 2013) konstatoval ESLP celkem pět porušení Evropské úmluvy o lidských právech (čl. 3, 13, 5 odst. 1, 8 a 34), a to v souvislosti s podmínkami téměř dvacetiletého věznění. Verdikt o předlouhém zbavení svobody pana Jefimenka nevydal kompetentní tribunál, jelikož dva laičtí soudci se řízení účastnili neoprávněně. ESLP se rovněž nezamlouvalo, že vězeňská služba prohlížela stěžovatelovu korespondenci s regionální asociací advokátů, nevládní organizací a také se samotným štrasburským soudem. Pan Jefimenko by se měl dočkat od Ruska zadostiučinění 20 tisíc eur a náhrady nákladů řízení ve výši 1000 eur.

Dědictví není výhradně pro manželské děti

Velký senát ESLP v případě Fabris proti Francii (stížnost č. 16574/08, rozsudek ze dne 7. 2. 2013) jednomyslně naznal, že rozlišování dědiců podle toho, zda byli nebo nebyli narozeni jako manželské děti, odporuje zákazu diskriminace (čl. 14 Úmluvy) ve spojení s právem na ochranu majetku (čl. 1 Protokolu 1). Tento názor nezazněl od ESLP poprvé, nýbrž již rozsudkem ve věci Mazurek proti Francii ze dne 1. 2. 2000 se soud postavil proti zkracování práv dědiců, kteří se narodili po aktu nevěry mimo manželský svazek. Francie zareagovala novým zákonem, jenž začal platit 3. 12. 2001 a uděloval nemanželským dětem stejná dědická práva jako manželským. Novela se ale vztahovala až na situace nastalé po nabytí její účinnosti, přičemž případ pana Fabrise sahá mnohem hlouběji do minulosti. Tento Francouz se narodil jako nemanželské dítě již před sedmdesáti lety (*1943). Roku 1970 jeho matka a její manžel svěřili dědictví svým legitimním potomkům a o 13 let později, tedy když bylo panu Fabrisovi 40 let, byl soudně prohlášen za nelegitimní dítě. Po matčině

smrti v roce 1994 žádal Fabris o stejný podíl na dědictví jako dvě matčiny manželské děti, avšak po dlouhých vnitrostátních soudních tahanicích neuspěl. Stejně zle se mu dařilo i u první štrasburské nadnárodní instance, která se domnívala, že francouzské soudy při snaze o dosažení legitimního cíle v podobě právní jistoty jednaly v souladu se zásadou principu proporcionality a podařilo se jim najít rovnováhu mezi dlouhotrvajícími právy manželských dětí a peněžními zájmy pana Fabrise.

Reprodukce obrazu Egon Schieleho Dvě objímající se dívky, zdroj: The York Project: 10,000 Meisterwerke der Malerei.

Velký senát ESLP ovšem s tímto závěrem nesouhlasil a připomněl, že pro ospravedlnění rozlišování mezi manželskými a nemanželskými dětmi musí být přednesen velmi pádný argument, k čemuž podle něj v tomto případě nedošlo. Diskriminace nemanželského dědice u velké komory drtivě neprošla testem proporcionality, jelikož pro rozlišování neexistovalo žádné objektivní a rozumné ospravedlnění. Otázku spravedlivého zadostiučinění si nechal soud na později.

Další výrazný příspěvek do debaty o adopcích homosexuálními partnery

V ostře sledovaném případě X a další proti Rakousku (stížnost č. 19010/07, rozsudek ze dne 19. 2. 2013) se velký senát ESLP zásadním způsobem vyjádřil k problematice adopcí homosexuálními partnery. Soud specifikoval, v čem spatřuje zakázanou diskriminaci ve vztahu k právu na respektování soukromého a rodinného života (čl. 14 v souvislosti s čl. 8 Úmluvy). Za nepovolenou diskriminaci se tedy považuje, když se rozlišuje při adopci dítěte mezi partnery z nesezdaných heterosexuálních a homosexuálních párů – konkrétně, když je jeden z páru rodičem dítěte a partner chce dítě adoptovat. Naopak, soud se naprosto shodnul, že o diskriminaci se nejedná, když se při adopcích činí rozdíly mezi manželskými a nesezdanými páry.

Pro lepší ilustraci obecných výroků přiblížíme situaci na projednávaném případě. Dvě ženy žily v dlouhodobém vztahu, přičemž jedna z nich měla dítě, které druhá chtěla adoptovat, což jí rakouské soudy neumožnily. Podle velkého senátu ESLP došlo k diskriminaci oproti obdobné situaci, kdy by dítě partnera chtěl

adoptovat druhý partner z heterosexuálního páru. Podle štrasburského soudu postup rakouských orgánů neprošel testem proporcionality, jelikož nedokázaly, že takové rozlišování bylo nezbytné pro ochranu rodiny nebo zájmů dítěte. Soud však zároveň dal najevo, že existuje rozdíl mezi touto situací a variantou z případu Gas a Dubois proti Francii, v němž nedošlo k diskriminaci, když Francie povolovala adopci pouze v rámci manželského páru. Homosexuální nesezdané páry nebyly na základě sexuální orientace diskriminovány, protože adoptovat nemohly ani nemanželské heterosexuální páry. Jinými slovy, pokud se stát rozhodne, že adoptovat dítě partnera lze pouze v rámci manželského svazku, pak je vše v pořádku. Nicméně pokud mohou dítě adoptovat i partneři v nesezdaném páru, pak nelze rozlišovat, jestli se jedná o homosexuální nebo heterosexuální pár.

Za krátkou zmínku stojí rakouská obhajoba rozdílného zacházení. Občanský zákoník povoloval v případě nemanželských párů adopci dítěte partnera pouze partnerem v heterosexuálním svazku, protože ten měl nahradit biologickou matku či otce. Rakouské soudy se oháněly tím, že se nejedná o diskriminaci na základě sexuální orientace, ale že rakouské právo zkrátka povoluje pouze situaci, kdy adoptující má totožné pohlaví jako nahrazovaný biologický rodič (a tím je logicky opačného pohlaví než partner). Štrasburští soudcové svým rakouským kolegům zazlívali, že slepě následovali zákon a vůbec se nezabývali rozbohem zájmů dítěte. Vláda zejména nepředložila důkazy, že by výchova dítěte párem stejného pohlaví mohla být nevhodná. Rakušanům nepomohly ani odkazy na nejednotnou evropskou praxi, v rámci níž požívají státy v těchto

věcech široké diskrece. Ze 47 členských států Rady Evropy povoluje adopci dítěte partnera v nemanželském soužití druhým partnerem pouze 10 zemí, z nichž šest nerozlišuje mezi homosexuálním a heterosexuálním svazkem, zatímco čtyři (včetně Rakouska) ano. ESLP nicméně námitek našich jižních sousedů nedbal a rozhodl o porušení Úmluvy, které s sebou nese i povinnost vyplatit 10 tisíc eur zadostiučinění a skoro 30 tisíc eur za náhradu nákladů řízení. Na štrasburském soudu se strhla docela mela, jelikož plných sedm ze 17 soudců vydalo společné nesouhlasné stanovisko.

Náborové napětí mezi ESLP a Výborem OSN pro lidská práva v otázkách nošení náboženských symbolů pokračuje

Bikramjit Singh proti Francii - vyloučení ze školy kvůli nerespektování zákazu nošení náboženských symbolů

Zuzana Melcrová

Nedávné rozhodnutí Výboru OSN pro lidská práva (dále jen Výbor) ve věci Bikramjit Singh proti Francii ze dne 4. 12. 2012 (stížnost č. 1852/2008) [1] opět potvrdilo nejednotnost názorů Výboru a Evropského soudu pro lidská práva (ESLP) v otázkách týkajících se svobody náboženského vyznání, konkrétně nošení náboženských symbolů. Jak již bylo naznačeno, nejedná se o první rozpor mezi oběma mezinárodními orgány ohledně ochrany náboženských svobod. Jak jsme informovali v březnovém bulletinu 2012 [2], Výbor v případě Ranjit Singh proti Francii (rozhodnutí ze dne 27. 11. 2011, č. 1876/2000) rozhodl, že odmítnutí francouzských úřadů akceptovat průkazovou fotografii pana Singha, na níž byl vyfocen v turbanu, porušilo jeho právo podle čl. 18 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (MPOPP), který zaručuje svobodu náboženského vyznání, včetně jeho projevů. Toto rozhodnutí se dostalo do rozporu s judikaturou ESLP, který ve skutkově obdobném případě Mann Singh proti Francii prohlásil stížnost pana Singha za zjevně nedůvodnou (rozhodnutí ESLP ze dne 28. 11. 2008, stížnost č. 24479/07).

Turban na průkazové fotografii – první střet názorů mezi Výborem a ESLP

Rozdílnost postojů Výboru a ESLP spočívala ve způsobu posouzení francouzského zákona z roku 2004, který zakazuje nošení veškerých náboženských symbolů ve státních školách z důvodu ochrany tradičního principu sekularismu, tedy oddělení státu a církve, a ochrany svobody náboženského vyznání ostatních studentů. [3] Štrasburský soud se zachoval velmi restriktivně a nehodnotil, zda pokrývka hlavy, v konkrétním případě turban, skutečně ztěžuje identifikovatelnost dané osoby a představuje tak opatření, které je nezbytné pro ochranu veřejného pořádku a bezpečnosti. Tuto úvahu ponechal členským státům v rámci tzv. principu margin of appreciation [4] a dále se zabýval pouze zhodnocením, zda ohrožení veřejného pořádku a bezpečnosti v tomto případě dostatečně vyvažuje omezení práva na projev náboženského vyznání dle čl. 9 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Výbor na druhou stranu zvažoval i to, zda nošení pokrývky hlavy skutečně způsobuje horší identifikovatelnost dané osoby. Sám se

sice nepouštěl do vlastní analýzy této otázky, nicméně vytknul Francii, že nezdůvodnila, proč je identifikace osoby za takových podmínek ztěžena. Jelikož nebylo dokázáno, že je takové opatření skutečně nezbytné pro ochranu výše uvedených veřejných zájmů, Výbor konstatoval porušení čl. 18 MPOPP.

Sikh. Wikimedia, autor: Yam.

Bikramjit Singh proti Francii – předchozí rozhodnutí Výboru v bledě modrém

Po necelém roce se setkáváme s kolizí přístupů ESLP a Výboru velmi obdobného charakteru. Bikramjit Singh je příslušníkem původem indického náboženství – sikhismu, jehož mužští příslušníci nosí po celý den na hlavě turban, který je možné nahradit menší formou pokrývky hlavy zvanou „keski“. Stěžovatel přišel v keski i do školy, čímž porušil výše uvedenou francouzskou legislativu a nebyl připuštěn do vyučování. Vzhledem k tomu, že i po konzultaci s učiteli a jeho rodiči se Bikramjit odmítl předpisům podřídit, byl následně vyloučen ze školy.

Bikramjit Singh neuspěl před žádným z vnitrostátních orgánů, u nichž se snažil o nápravu, a jeho stížnost se proto ocitla před Výborem. Po zhodnocení případu Výbor dospěl k závěru, že ačkoliv je princip sekularismu

pro Francii tradiční a velmi důležitou hodnotou uznávanou napříč celou společností, nejedná se o zásadu, která automaticky bez dalšího ospravedlňuje zásah do základních práv a svobod jednotlivců. Tak jako v případě Ranjit Singh Výbor vytkl Francii, že neprokázala, že nošením keski stěžovatel ohrožoval práva a svobody ostatních studentů či že byl dotčen pořádek ve škole. Výbor považoval vyloučení ze školy za příliš tvrdý trest, který byl na stěžovatele navíc uvalen jen proto, že je příslušníkem Sikhů, a nikoliv pro jeho konkrétní jednání. Uzavřel tedy, že Francie by měla zákon o zákazu nošení náboženských symbolů ve státních školách přehodnotit a novelizovat tak, aby byl v souladu s jejími závazky plynoucími z čl. 18 MPOPP.

ESLP na druhé straně téhož mostu

Štrasburský soud byl s obdobnými případy konfrontován již dříve a výsledek jeho posouzení byl v porovnání s Výborem zcela opačný. Dne 30. června 2009 totiž prohlásil stížnosti ve věcech Ranjit Singh proti Francii, Jasvir Singh proti Francii, Aktas proti Francii,

Bayrak proti Francii, Gamaleddyn proti Francii a Ghazal proti Francii jako zjevně nedůvodné, přičemž tento názor opřel o svou dřívější judikaturu ve věcech Dogru proti Francii [5] a Kervanci proti Francii [6] týkajících se žáků, kterým bylo zakázáno nosit pokrývky hlavy během tělesné výchovy ve škole. V těchto případech ESLP zdůraznil důležitost principu sekularismu jakožto jednoho ze základních ústavních principů Francouzské republiky, který je „dodržovaný celou společností a jehož ochrana má tedy zásadní význam, především pak ve školách“. [7] Zároveň štrasburský soud v nošení náboženských symbolů ve školách spatřoval zdroj jistého tlaku na ostatní studenty a jednu z příčin sociálního vyloučení. Zhodnotil tedy, že francouzský zákaz je zárukou dodržení svobod ostatních jednotlivců – v tomto případě spolužáků stěžovatelů – a zcela respektuje pluralismus ve společnosti. Členským státům ESLP přiznal širokou míru uvážení při hodnocení nutnosti a vhodnosti přijatých opatření, tedy zákona zakazujícího nošení náboženských symbolů ve státních školách, za účelem ochrany veřejného pořádku a bezpečnosti a principu sekularismu.

Demonstrace sikhů v Paříži za svobodu nošení náboženských symbolů. Zdroj: www.flicker.com

Závěrem

V oblasti mezinárodní jurisprudence máme tedy dva odlišné pohledy na jeden problém, přičemž oba názory jsou výsledkem odlišné procedury kontroly dodržování mezinárodních závazků států. Zatímco ESLP je mezinárodním soudem, který bdí nad dodržováním lidských práv členskými státy Rady Evropy zakotvených v Úmluvě, Výbor je orgánem OSN nesoudního typu, dohlížejícím na plnění závazků smluvních států MPOPP. Ačkoliv se tedy jedná o posuzování skutkově stejných případů, je na ně nahlíženo orgány různého typu a v kontextu jiných mezinárodních úmluv. Otázkou zůstává, jaké to může mít důsledky. Francie se dostala do situace, kdy její legislativa zakazující nošení náboženských symbolů ve školách je zcela v souladu s jejími mezinárodními závazky podle čl. 9 Úmluvy ve světle judikatury ESLP, avšak v rozporu se závazky podle čl. 18 MPOPP, jak jsou vykládány Výborem. Ideálně by tedy Francie měla v souladu s čl. 2 odst. 3 MPOPP učinit taková opatření, aby tento nesoulad napravila, jinými slovy, zákonný zákaz zrušit, aslepoň tedy v jeho současné podobě. Tím by samozřejmě neporušila své závazky podle čl. 9 Úmluvy, protože by nenastal zásah do náboženské svobody jednotlivců, který by bylo nutné posuzovat. Implementace rozhodnutí Výboru se ale odehrává především v politické rovině, kdy se zvláštní zpravodaj Výboru snaží se smluvním státem, jenž porušuje ustanovení Paktu, dospět ke všestranně přijatelnému řešení, které by bylo v souladu s rozhodnutím Výboru. Za rozhodnutím Výboru, jak je v mezinárodním právu veřejném dobrým zvykem, tedy nestojí žádný klasický vymáhací mechanismus, který by zajistil jeho skutečné provedení do praxe. Záleží tedy především na politické vůli smluvního státu, zda bude ochotný rozhodnutí Výboru akceptovat. V tomto případě můžeme takovou reakci Francie očekávat jen stěží. Kromě silného přesvědčení, že francouzský veřejný pořádek potřebuje ke svému přežití zákaz náboženských symbolů ve školách, na straně Francie stojí

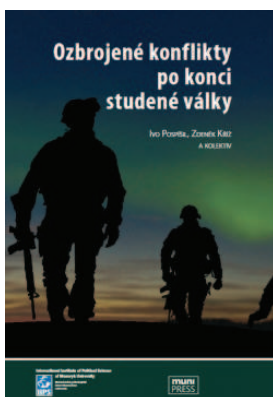
i ESLP a jeho ustálená judikatura, která sofistikovaným způsobem konstatuje, že do toho, co francouzský veřejný pořádek potřebuje, nemá štrasburský soud co mluvit.

Poznámky

- [1] Dostupné na internetu: <http://unitedsiks.org/rtt/doc/BikramjitSinghDecision.pdf>.
- [2] Viz Rozkol mezi ESLP a Výborem OSN pro lidská práva. Co s turbanem na průkazových fotografiích? Publikováno v Bulletinu Centra pro lidská práva a demokratizaci, 3. číslo, IV. ročník, březen 2012, s. 19.
- [3] BBC News: French scarf ban comes into force. 2. 9. 2004, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/3619988.stm>.
- [4] Princip margin of appreciation znamená prostor k uvážení, který je dán orgány Rady Evropy členským státům za účelem plnění jejich závazků plynoucích z Úmluvy; tato zásada byla nejvíce rozvinuta v judikatuře ESLP. Srov. Council of Europe: The margin of appreciation. Introduction, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/lisbonnetwork/themis/echr/paper2_en.asp.
- [5] Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dogru proti Francii ze dne 4. 12. 2008, stížnost č. 27058/05.
- [6] Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kervanci proti Francii ze dne 4. 12. 2008, stížnost č. 31645/04.
- [7] Saïla Ouald Chaib: Freedom of Religion in Public Schools: Strasbourg Court v. UN Human Rights Committee. Strasbourg Observers, <http://strasbourgobservers.com/2013/02/14/freedom-of-religion-in-public-schools-strasbourg-court-v-un-human-rights-committee/>.

Další zdroje

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: Civil and Political Rights: The Human Rights Committee, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet15rev.1en.pdf>.

Členové Centra pro lidská práva přispěli svými texty do knihy **Ozbrojené konflikty po konci studené války** (Ivo Pospíšil, Zdeněk Kříž a kol.), kterou právě vydal Mezinárodní politologický ústav ve spolupráci s Muni Press.

Lukáš Hoder se spolu s Ivo Pospíšilem rozepsal na téma *Ozbrojené konflikty po konci studené války a proměny mezinárodního práva* a Hubert Smekal s Lubomírem Majerčíkem se zabývali *Vnitrostátními soudy a ozbrojenými konflikty*. Konečně Katarína Šipulová přispěla kapitolou *Tranzitní spravedlnost v postkonfliktním prostředí: stíhání zločinů a usmíření společnosti*.

Knihu půjde zakoupit vedle běžných prodejních míst též přes stránky Muni Press.

3) Mezinárodní politika, byznys a lidská práva

Lidskoprávní standardy v podnikání

Nejen stát by měl dodržovat lidská práva

Tereza Doležalová

Z konceptu lidských práv, respektive norem, které jej na mezinárodní i vnitrostátní úrovni zakotvují, zpočátku vyplývaly povinnosti především státům. Státy po druhé světové válce přijaly Všeobecnou deklaraci lidských práv a úmluvy z ní vycházející a státy byly za jejich nerespektování následně kritizovány. Nicméně rozmach nadnárodních korporací, především v 90. letech, potvrdil, že státy a mezinárodní organizace již zdaleka nejsou jedinými aktéry na mezinárodní či národní scéně a že rozhodnutí managementu kdejaké korporace může mít na životy lidí mnohem větší dopad než výsledek diplomatických jednání. Logickou, ačkoliv poněkud pomalejší reakcí na nezpochybnitelnou ztrátu moci států byla snaha přenést na obchodní společnosti také některé povinnosti a závazky, ať už v oblasti ochrany životního prostředí či lidských práv, respektive, diplomatičtěji řečeno, v těchto oblastech s firmami navázat úzkou spolupráci a konstruktivní dialog.

Jaké lidskoprávní standardy v oblasti podnikání existují

Dodržováním lidských práv svých zaměstnanců jsou díky existenci Mezinárodní organizace práce (dále jen MOP) a implementaci jí vytvářených pracovních standardů firmy vázány již déle. Novější myšlenkou je však nutnost přijetí společenské odpovědnosti, a to nikoliv pouze ve vybraných oblastech, jak tomu bylo v rámci konceptu Corporate Social Responsibility (CSR) [1], ale všude tam, kde činnost dané korporace přímo či nepřímo zasahuje do lidských práv. Patrně poprvé byla tato myšlenka na mezinárodní úrovni vyjádřena v Tripartitní deklaraci zásad o nadnárodních podnicích a sociální politice, kterou MOP přijala v roce 1977. Cílem deklarace, která byla v letech 2000 a 2006 následně doplněna, bylo podpořit „pozitivní přínos, kterým mohou nadnárodní podniky přispět k ekonomickému a sociálnímu pokroku, a minimalizovat a vyřešit problémy, které mohou vyvolávat svou činností“ [2].

Změny v deklaraci reflektovaly dění v Organizaci spojených národů (dále jen OSN). V rámci její Komise pro lidská práva totiž vznikl návrh Norem o odpovědnosti nadnárodních korporací a jiných obchodních podniků s ohledem na lidská práva, který byl představen v roce 2003. Komise jej nakonec nepřijala, nicméně umožnila alespoň vznik funkce Zvláštního zástupce generálního tajemníka OSN pro lidská práva a nadná-

rodní korporace a další obchodní podniky, jíž se ujal profesor práv John Ruggie [3]. Výstupem jeho činnosti se stal rámec Protect, Respect and Remedy (Ochrana, respekt a náprava), který Rada pro lidská práva v roce 2011 rezolucí 17/4 podpořila, neboť schválila Obecné zásady v oblasti podnikání a lidských práv [4]. Ruggieho koncept spočívá na třech pilířích – povinnosti států zamezit porušování lidských práv třetími stranami, odpovědnosti společností za dodržování lidských práv, a to i ve smyslu aktivního vypořádávání se s lidskoprávními dopady jejich činnosti, a nutnosti zajistit postiženým efektivní možnost nápravy. Mezi základními zásadami pro jeho implementaci pak najdeme doporu-

Ilustrační foto. Zdroj: www.staticlickr.com.

čení, aby všechny společnosti přijaly a zveřejnily politiku v oblasti lidských práv a zohlednily ji ve všech interních směrnících a aby neustále vyhodnocovaly lidskoprávní dopady své činnosti. V rámci výše zmíněné rezoluce Rada také založila Pracovní skupinu, která de facto navázala na mandát Zvláštního zástupce a jejímž cílem je dále prosazovat daný rámec například prostřednictvím pořádání každoročního Fóra o podnikání a lidských právech [5].

K Obecným zásadám OSN se následně přihlásila také Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, a to prostřednictvím doplnění Zásad pro nadnárodní korporace původně vydaných v roce 2000 [6]. Také Evropská komise ohlásila, že do konce dubna 2013 ve spolupráci s Institutem pro lidská práva a podnikání na základě Obecných zásad OSN vypracuje pokyny k implementaci lidských práv ve třech oblastech – zaměstnávání a personálních agentur, informačních technologií a komunikace a ropu a zemního plynu. Nicméně rámec Protect, Respect a Remedy přesto není nejúspěšnějším krokem OSN.

Tím je iniciativa Generálního tajemníka OSN Pan Ki-muna Global Compact (Globální dohoda) z roku 2000. Tato dobrovolná iniciativa je založená na deseti zásadách vztahujících se k ochraně lidských práv, zejména svobody sdružování, k odstranění diskriminace, dětské a nucené práce, k environmentálně udržitelnému podnikání a k potírání korupce. K únoru 2013

se jí účastnilo 7 189 firem a 3 664 dalších organizací. Od vzniku iniciativy z ní bylo také 4 086 společností vyloučeno, protože nedodaly každoroční Zprávu o pokroku při implementaci oněch deseti zásad, která má obsahovat popis konkrétních opatření přijatých s cílem zajistit ochranu lidských práv a jež se následně zveřejňuje na webu iniciativy [7].

Za patrně nejkonkrétnější krok lze označit vytvoření mezinárodně uznávaného standardu ISO 26000:2010 Mezinárodní organizací pro standardizaci. Získáním certifikace s tímto označením společnost prokazuje, že je její činnost „společensky odpovědná“ a že dodržuje lidská práva [8].

Proč se společnosti nechávají svazovat lidskoprávními závazky

Z pohledu zajištění univerzality lidských práv je samozřejmě žádoucí, aby byly korporace vázány, byť zatím nejde o závaznost právní, nejen zákony státu, v němž sídlí, ale i mezinárodními deklaracemi, k nimž se připojily a jež se vztahují na jejich podnikání všude na světě. Proč ale společnosti jdou dobrovolně nad rámec zákonných povinností a hlásí se k širším lidskoprávním standardům? Odpověď může být jednoduchá. Image. Zatímco v roce 1968 na otázku, zda obchodní společnosti jednají odpovědně, kladně odpovědělo 70 % dotazovaných Američanů, v roce 2011 to již bylo pouze 10 %. Podle dalšího výzkumu pak důvěra v to,

Zaměstnanci továrny. Zdroj: www.flickr.com

že společnosti jednají správně, v roce 2012 oproti roku předchozímu ještě dále poklesla [9]. Nedostatek důvěry ve sféru byznysu jako takovou či špatná pověst konkrétní firmy má samozřejmě podstatný vliv nejen na kvantitu prodaných produktů či služeb, ale i na kvalitu uchazečů o zaměstnání a práci stávajících zaměstnanců.

Nedostatek důvěry ve sféru podnikání se nadnárodní korporace i menší firmy snaží řešit již déle. Doposud tak činily prostřednictvím „zeleného“ dojmu, nabízením recyklovaných tašek či stoprocentně přírodních produktů. Za několik dalších let se reklamním sloganem mohou stát lidská práva. Koneckonců na jejich nedodržování mohou společnosti doplatit i před soudem – firmy již byly žalovány například za nezabránění zneužití svého majetku či prodej zboží ozbrojeným skupinám, které jej použily k páčání násilností [10].

Kde se dozvědět víc

Organizací, iniciativ, specializovaných výzkumných center či publikací věnujících se tématu dodržování lidských práv korporacemi je samozřejmě celá řada. Jednoznačně nejlepším zdrojem informací týkajících se problematiky podnikání a lidských práv je však web organizace Business and Human Rights Resource Centre. Jde o online knihovnu přehledným způsobem linkující a kategorizující odborné články, mezinárodní deklarace, zainteresované organizace, významné společnosti a jejich lidskoprávní politiky či například i volné pozice pro specialisty na tematiku lidských práv a byznysu. Organizace také pravidelně sleduje a odkazuje na zprávy spojené s porušováním lidských práv firmami a dotyčné společnosti následně kontaktuje s žádostí o vyjádření. U více než 5 100 firem pak poskytuje informace o jejich zapojení do iniciativy Global Compact a především pak o jejich reakcích na tyto výzvy. Společnosti zatím reagovaly v 75 % případů [11].

Několik slov na závěr

Jak lidskoprávní standardy vznikaly a proč se k nim společnosti hlásí jsou otázky, na něž bylo možno, ačkoliv snad ne zcela komplexně, odpovědět. Co však silící důraz na lidskoprávní závazky firem znamená z hlediska vývoje konceptu lidských práv? Jinými slovy, kam až lidskoprávní normy proniknou, koho všeho budou zavazovat? Lze si totiž jednoduše představit, že se snesou ještě o úroveň níže a budou zavazovat přímo každého jednotlivce, ať už v jeho soukromém životě či při jeho podnikání. Je možné, že někdy skutečně vznikne morálka vynutitelná nikoliv strachem z pekla, ale ze světského trestu?

Na podobně prognostické otázky sice nemáme ambice odpovědět, nicméně tématu lidských práv a byznysu se v následujících měsících bude tato část Bulletinu věnovat pravidelně. Uvidíme, co v tomto smyslu přinese rok 2013.

Poznámky

- [1] Pod tímto pojmem jsou chápány spíše dobrovolné aktivity společností, jakými jsou příspěvky charitám či firemní dobrovolnictví.
- [2] Celý text deklarace viz <http://bit.ly/W1Wq4f>.
- [3] Veškeré informace a materiály spojené s jeho činností viz <http://bit.ly/W1YSYo>.
- [4] Jejich znění viz <http://bit.ly/W1ZlOb>.
- [5] První Fórum se uskutečnilo v prosinci 2012. Souhrn diskusí viz <http://bit.ly/W20UYG>.
- [6] Zásady pro nadnárodní korporace viz <http://bit.ly/W21NjM>.
- [7] Viz <http://www.unglobalcompact.org>.
- [8] Bližší informace ke standardu ISO 26000:2010 viz <http://bit.ly/WAFokG>.
- [9] První výzkum pro CNN/USA Today prováděl Gallupův ústav, druhý je výstupem projektu Edelman Trust Barometer a s jeho výsledky se můžete blíže seznámit zde <http://bit.ly/YeL0d1>.
- [10] Konkrétní případy lze najít na <http://bit.ly/Xh5ZOZ>.
- [11] Web organizace a konkrétně seznam kauz a reakcí dotčených firem viz <http://bit.ly/Xh4wYW>.

Továrna v Číně. Zdroj: www.flickr.com.

Jak zajistit vodu všem?

Milion Evropanů již podpořilo občanskou iniciativu za právo na vodu

Vendula Karásková

„Voda patří všem!“ rozčilovala se Anče v pohádce na Trautenberka, když chtěl prodávat vodu. Že by se s dodávkami vody nemělo obchodovat na volném trhu, si myslí i organizátoři evropské občanské iniciativy Right2water. Jako prvním v historii se jim pro ni podařilo 11. února 2013 nasbírat požadovaný milion podpisů. Mají tak šanci, že se jejich požadavky bude zabývat přímo Evropská komise.

Kampaň s plným názvem „Voda a hygiena jsou lidská práva! Voda je veřejné dobro, ne komodita!“ protestuje proti návrhu legislativy evropského komisaře pro vnitřní trh Michela Barniera. Místní nebo regionální samosprávy by na jejím základě musely otevřít své vodohospodářské služby volnému trhu. Přestože si Komise od liberalizace slibuje levnější a kvalitnější služby, organizátoři občanské iniciativy se bojí opaku. Na základě definice práva na přístup k čisté vodě, které Valné shromáždění OSN prohlásilo roku 2010 za jedno ze základních lidských práv, odmítají tržní přístup k těmto službám.

Logo kampaně. Zdroj: www.right2water.eu/

Občané EU podepsaní pod iniciativou chtějí takovou evropskou legislativu, jež by po vládách požadovala zajištění a poskytování dostatku čisté pitné vody a sanitačního zabezpečení všem bez rozdílu. „Požadujeme, aby: 1. měly instituce a členské státy EU povinnost zajistit všem obyvatelům právo na vodu a hygienu, 2. zásobování vodou a správa vodních zdrojů nespádaly do ‚pravidel vnitřního trhu‘ a aby bylo vodohospodářství osvobozeno od liberalizace, 3. EU zvyšovala své snahy o zajištění univerzálního přístupu k vodě a hygieně,“ uvádí organizátoři, mezi něž patří i Evropská federace odborových svazů veřejných služeb. [1]

Nástroj k posílení přímé demokracie

Right2water je jednou ze čtrnácti aktuálně probíhajících „evropských občanských iniciativ“, což je oficiální institut, který jako nástroj k posílení přímé demokracie v EU zavedla Lisabonská smlouva. Skrze ně mohou občané navrhovat právní předpisy přímo Komisi. Získali tak stejné právo, jaké má Evropský parlament a Rada EU.

Ani s nasbíraným milionem podpisů, který je pro přijetí iniciativy nutný, však organizátoři ještě nemají vyhráno. Pravidla požadují nejen, aby byl organizační výbor složený alespoň ze sedmi občanů Unie s různou státní příslušností, ale nejméně ze čtvrtiny členských států EU musí pocházet i podepsaní podporovatelé iniciativy. Pro každou zemi jsou navíc určeny minimální kvóty. Právo na vodu zatím podporuje dostatek obyvatel pouze v Německu, Belgii a Rakousku; Česká republika požadovaných 16 500 jmen stále ne-nasbírala.

Na získání potřebné podpory mají organizátoři roční lhůtu, iniciativa bude tedy k podpisu otevřena až do letošního září na stránce right2water.eu.

Po ověření pravosti podpisů běží Komisi tříměsíční lhůta na posouzení iniciativy a rozhodnutí, jak na ni reagovat. Organizátoři mají během této doby možnost představit svou iniciativu na veřejném slyšení v Evropském parlamentu a podrobně projednat své požadavky přímo se zástupci Komise. Ta poté vydá oficiální vyjádření, jak hodlá na iniciativu reagovat. Případné zahájení legislativního postupu je však zcela na jejím rozhodnutí a přijmout požadavky občanů ji tedy nemůže donutit ani milion Evropanů.

Zdroje

Giannoulis, K.: Right2water initiative reached 1 million signatures, *New Europe*, 11. 2. 2013 (<http://www.neweurope.eu/article/right2water-initiative-reached-1-million-signatures>).

Oficiální registr evropských občanských iniciativ, <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/ongoing/details/2012/000003>.

Water and sanitation are a human right!, <http://www.right2water.eu/>.

Poznámky

[1] Oficiální registr evropských občanských iniciativ, <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/ongoing/details/2012/000003>.

Skutečný následek zákazu rasového upřednostňování na školách

Melanie Phamová

V roce 1996 byl v Kalifornii přijat návrh („Proposition 209“), který znemožňoval jakékoliv vládní instituci zejména v oblasti veřejného školství nebo zaměstnání ve veřejné sféře pozitivně diskriminovat na základě rasy, pohlaví nebo etnické příslušnosti. V tomto nejlidnatějším státě Spojených států s vysokým podílem příslušníků nebělošského obyvatelstva se stal návrh objektem mnoha soudních řízení. Zrušen však nebyl. Dva vědečtí pracovníci Kalifornské univerzity Kate Anovics a Richard Sander zkoumali skutečný vliv návrhu na předpokládané snížení podílu nedostatečně zastoupených menšin (underrepresented minorities) vzhledem k celkovému počtu přijatých studentů na univerzitu od doby účinnosti návrhu v roce 1998 [1].

Konec pozitivní diskriminace na školách

V řeči čísel došlo v letech 1998 až 2000 oproti období 1995 až 1997 k velkému snížení počtu studentů z řad menšin zapsaných v prvním ročníku, a to z 52 % na 25 %. K obrovskému poklesu počtu menšinových studentů došlo navzdory tomu, že univerzita v reakci na zákaz explicitního zvýhodňování v přijímacím řízení na základě rasy vytvořila systém, který rasovou různorodost podporuje jinak. Kalifornská univerzita například zvýhodňuje studenty, kteří jsou vychovávaní pouze jedním rodičem, přičemž tato skupina se podstatně překrývá s množinou Hispánců a Afroameričanů.

Zákaz pozitivní diskriminace byl politicky spojován především s tzv. odrazujícím efektem („chilling effect“), který je nejběžněji používán k popisu ztráty zájmu minorit na účasti v institucích, jež neprosazují diverzitu uplatňováním rasových preferencí („Nechtěl jsem, tak já nechci jít k nim“). Další obavy byly spojovány s nezájmem menšinových studentů hlásit se na některé kampusy, kde by pak byli součástí silně izolované skupiny menšinových studentů.

Po vstupu návrhu v účinnost opadl zájem menšinových studentů o elitnější kampusy univerzity, naopak na jiných kampusech zájem vzrostl. Odrazující efekt tedy na různá místa působil odlišně. Takže zatímco politické debaty o návrhu se zaměřovaly na „chilling effect“, v praxi působil zákon i pozitivně v rámci tzv. „warming effect“. Ten spočívá v tom, že menšinoví studenti navštěvující elitní školy dávají svým budoucím zaměstnavatelům najevo své motivace a schopnosti tím, že na tyto školy nebyli přijati toliko pro svou rasovou příslušnost, ale spíše pro své schopnosti. Na elit-

ních školách se pak mohou cítit mnohem příjemněji, protože jejich úspěch při přijímacích zkouškách nebyl poznamenán preferenčním přijetím.

Počet hispánských a afroamerických studentů roste

Autoři článku dospěli na základě dostupných empirických dat k poznání, že počet menšinových studentů zapsaných na Kalifornské univerzitě sice pomalu, ale významně roste, což je v rozporu s hypotézou odrazujícího efektu. Snížení počtu menšinových studentů v prvních letech po vstupu návrhu v platnost je spojováno spíše se snížením zájmu o univerzitu ze strany menšinových studentů. Projevuje se naopak „warming effect“ v tom ohledu, že menšinoví studenti po zavedení zákazu rasové preference s vyšší pravděpodobností přijmou nabídku ke studiu univerzity.

Z kampusu v Berkeley, autor: Hubert Šnekal.

Některé statistiky [2] v posledních letech dále ukazují na rychle rostoucí počet asijských studentů na Kalifornské univerzitě, což se vysvětluje částečně úspěšností Asiatů v testech a částečně tím, že na jiných školách jsou méně vítáni. Elitní univerzity na východním pobřeží totiž i nadále upřednostňují Hispánce a afroamerické studenty.

Poznámky

[1] ANTOSOVICS, Kate a Richard SANDER. Affirmative Action Bans and the “Chilling Effect”. *American Law and Economics Review*. 2013, s. 48.

[2] The axing of affirmative action Unintended consequences: What happened when California's universities banned racial preferences? *The Economist* [online]. United States, 2006 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/8366426>.

4) Česká republika a lidská práva

Nekonečný příběh českého školství

Segregace Romů v základních školách speciálních

Miroslav Knob

Dne 21. února 2013 vydal Nils Muižnieks, Komisař Rady Evropy pro lidská práva, zprávu o své návštěvě České republiky ve dnech 12. až 15. listopadu 2012. Ústředním bodem jeho kritiky byla stále trvající segregace romských žáků v základních školách speciálních (dříve zvláštních školách), které jsou určeny pro děti s lehkým mentálním postižením. Toto téma je české odborné i laické veřejnosti dobře známo [1]. Zůstává tedy otázka, jak ke kontinuální kritice přistupuje vláda.

Zpráva nejprve kritizuje Českou republiku za nedostatky v soustavném shromažďování etnických dat, které jsou prvotním nástrojem pro identifikaci problémů romské komunity. Na druhé straně ale oceňuje výzkum Veřejného ochránce práv k otázce etnického složení žáků bývalých zvláštních škol, který je prvním pokusem o systematický sběr těchto dat.

Nils Muižnieks, wikicommons, autor: Ernestis Dinka

Samotná kritika Komisaře je velmi přísná. Podle jeho názoru Česká republika začala v roce 2010 implementovat Národní akční plán inkluzivního vzdělávání, nicméně tato slibně rozjetá aktivita byla zastavena v roce 2011 z důvodu nedostatku politické vůle[2]. Zpráva také zmiňuje výzkumný projekt „From Segregation to Inclusion: Roma Pupils in the United Kingdom“, který mapoval uplatnění Romů (i z České republiky) v britských školách a potvrzoval, že děti zařazené v České republice do zvláštních škol dosahují ve Velké Británii úspěchů v normálních školách[3].

Nicméně komisař vidí určitý posun v přístupu vlády, která přijala Akční plán „Rovné příležitosti“, mající za cíl reformovat speciální školy tak, aby se do nich nedostávaly děti bez mentálního postižení. Tato vládní aktivita se však setkala s kritikou nevládních organizací[4]. Komisař dále dodává, že segregace v českém školství má podporu veřejnosti a pedagogických profesionálů[5].

Závěrem Komisař doporučuje celkovou reformu českého vzdělávání, především s ohledem na problematiku speciálního školství. Podle zprávy je potřeba přijmout dlouhodobá opatření, která povedou k vytvoření inkluzivního vzdělávacího systému, jenž bude poskytovat férové vzdělání všem.

Čtenářům, kteří se zabývají problematikou lidských práv v českém školství, tento apel jistě není neznámý. V České republice se ozývá jak z domácího prostředí, tak ze zahraničí již od roku 2007. A výsledek je stále v nedohlednu – nekonečný příběh českého školství.

Poznámky

[1] Za poslední dobu můžeme zmínit jako příklad výzkum Ombudsmana ohledně etnického složení základních škol speciálních, který potvrdil, že na těchto školách je vzděláván nepřiměřený počet romských žáků. Dostupné na www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum_skoly-zprava.pdf.

[2] Odstavec 45 Zprávy.

[3] Byť se jedná o školy podprůměrné, jak tvrdí Michal Čermák: Čermák, M.: Vzdělávání českých a slovenských Romů v UK, dostupné na www.czrestart.cz/nazor/vzdelavani-ceskych-slovenskych-romu-v-uk.

[4] Zpráva přímo uvádí kritiku Amnesty International: Amnesty International, “Comments to the Consolidated Action Plan for the execution of the judgment of the European Court of Human Rights in the case of D.H. and Others v. the Czech Republic”.

[5] Odstavec 58 Zprávy.

Lidskoprávní novinky

ESLP vyškrtl ze seznamu stížnost Ivety Červeňákové

Ladislav Vyhnanek

Evropský soud pro lidská práva rozhodl[1] o vyškrtnutí stížnosti Ivety Červeňákové ze seznamu případů, neboť podle jeho názoru stěžovatelka zneužila svého práva podat stížnost. Stížností se Iveta Červeňáková domáhala zejména konstatování porušení čl. 3 (zákaz mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení) a čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech (právo na respektování soukromého a rodinného života). K porušení těchto práv mělo dojít v důsledku protiprávní sterilizace stěžovatelky; tím, že se nemohla posleze domoci náhrady imateriální újmy, pak měla být stěžovatelce způsobena i majetková újma.

Důvodem vyškrtnutí stížnosti ze seznamu byla skutečnost, že stěžovatelka Soud neinformovala o smírném urovnání s nemocnicí, v rámci něhož jí byla vyplacena peněžitá částka. Soud přitom nepřiznal relevanci tvrzení právního zástupce stěžovatelky, podle něhož stěžovatelka údajně pouze měla obavy, zda informaci o vyplacení peněžitě částky může Soudu sdělit.

Bude Ústavní soud brzy kompletní?

Ústavní soud, jehož činnost byla v poslední době negativně ovlivňována odchody končících ústavních soudců, se podle posledních informací snad brzy dočká příchodu soudců nových. Miloš Zeman na rozdíl od svého předchůdce zřejmě nehodlá s doplňováním ústavních soudců otálet; jak z jeho strany,[2] tak ze strany médií[3] doputovala k veřejnosti celá řada jmen potenciálních členů Ústavního soudu. Mezi těmito jmény nechybí stávající předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský, několik soudců Nejvyššího správního soudu (Vojtěch Šimíček či Zdeněk Kühn) či odborníků na trestní (Jaroslav Fenyk) a obchodní právo (Irena Pelikánová). Nabídky prý již odmítli Jiří Příbáš a Marie Benešová.[4]

Aniž bychom se pouštěli do rozboru jednotlivých jmen zmíněných v předchozím odstavci, je více než zřejmé, že Miloš Zeman bere otázku doplnění Ústavního soudu velmi vážně a zmínění kandidáti mají nejen solidní šanci být odsouhlaseni Senátem, nýbrž i nesporný potenciál vytvořit fungující a uznávaný „třetí“ Ústavní soud. Lze jen doufat, že již v době vydání příštího Bulletinu nebudou vyřčené naděje na rtech čtenáře vyvolávat útrpný úsměv.

Poznámky

[1] Rozhodnutí ze dne 23. 10. 2012, Červeňáková proti České republice, stížnost č. 26852/09.

[2] Zemanovi favorité do Ústavního soudu jsou Fenyk a Pelikánová. Týden.cz, http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/zemanovi-favorite-do-ustavniho-soudu-jsou-fenyk-a-pelikanova_261260.html.

[3] Desítky důležitých postů. Výzva pro prezidenta. Denik.cz, http://www.denik.cz/z_domova/desitky-dulezitych-postu-vyzva-pro-prezidenta-20130131.html.

[4] Zeman navrhne ústavní soudce, na svou inauguraci pozve i Havlovou. Denik.cz, http://www.denik.cz/z_domova/zeman-navrhne-ustavni-soudce-na-svou-inauguraci-pozve-i-havlovou-20130218.html.

Monitoring lidskoprávních publikací

Přehled aktuálních odborných článků o lidských právech

Vendula Karásková – Miroslav Knob

Vnitrostátní právo

- Blatníková, Š.: Tři roky zabezpečovací detence v ČR (situace v ukládání nového ochranného opatření), Státní zastupitelství 1/2013.
- Deák, M.: Gorila a test proporcionality. Zablúdil soud při hledání limitů práva na ochranu osobnosti? (1. část), Justičná revue, 1/2013.
- Fenyk, J.: Subsidiarita trestní represe – rovnice o mnoha neznámých?, Státní zastupitelství 1/2013.
- Gřivna, T., Říha, J. Amnestie prezidenta republiky ze dne 1. 1. 2013 vyhlášená pod č. 1/2013 Sb., Trestněprávní revue, 2/2013.
- Kornel, M. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte, Právní rozhledy 3/2013.
- Výborný, Š. Koncerty nenávislných kapel jako forma shromáždění?, Právní rozhledy 3/2013.

Mezinárodní právo a právo Evropské unie

- Jánošíková, M.: A čo keď (ne)predloží? (Možnosti obrany proti predloženiu, prípadne nepredloženiu prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru Európskej únie), Justičná revue, 1/2013.
- Kotira, P.: Genéza historického vývoja práva zamestnancov na participáciu od počiatkov k európskym zamestnaneckým radám a smernici 94/45, Časopis pro právní vědu a praxi, 4/2012.
- Kotira, P.: Smerovanie vývoja pracovných práv nelegálne

pracujících migrantů z třetích krajín v rámci politiky EÚ, Justičná revue, 1/2013.

- Lata, J.: Rozhovor s JUDr. Adamem Bašným o jeho působení v Kosovu, Státní zastupitelství 1/2013.

Politologie, mezinárodní vztahy, zahraniční politika

- Bílková, V.: Arabské jaro a uznání povstalců – za co vlastně?, Mezinárodní politika 1/2013.
- Čejka, M.: Kdo jsou vlastně islamisté v Arabském jaru?, Mezinárodní politika 1/2013.
- Hrubec, M.: Intersubjektivní podmínky spravedlnosti, Studia Politica Slovaca 2/2012.
- Kopecký, D.: Možnosti a limity reformy volebního systému do PS PČR z roku 2008, Globalpolitics.cz 12. 2. 2013.
- Kurucz, M.: Dvojaké občianstvo v maďarskom politickom diskurze v rokoch 1998 – 2010, Studia Politica Slovaca 2/2012.
- Manolov, G. L.: The Political Class – Definition and Characteristics, Slovenská politologická revue 1/2013.
- Schmidt, N.: The Flaws of Transitional Justice in Afghanistan, Globalpolitics.cz 3. 2. 2013.
- Štefančík, R.: Antiimigračný apel Švajčiarskej ľudovej strany, Studia Politica Slovaca 2/2012.
- Záhora, J.: Přinesou předčasné volby v Izraeli opět vítězství pravice?, Mezinárodní politika 1/2013.

Rozsudky ESLP

- Dubovský, M.: K implementácii rozsudkov Európskeho súdu pre ľudské práva in meritum, Justičná revue, 1/2013.
- Malíř, J.: Nucená léčba a detence před ESLP: na okraj rozsudku X. v. Finsko, Soudní rozhledy 2/2013.

www.centrumlidskaprava.cz

Centrum
pro lidská práva
a demokratizaci

Bulletin vydává Centrum pro lidská práva a demokratizaci
Adresa redakce Hubert Smekal, Joštova 10, 602 00 Brno, Česká republika
e-mail hsmekal@fss.muni.cz | webové stránky www.centrumlidskaprava.cz
tel. 549 498 264 | Redakční rada Hubert Smekal (editor), Lukáš Hoder,
Ladislav Vyhnánek, Linda Janků | Sazba Tomáš Janků | ISSN 1804-2392.